

Een strijdlustige juffrouw: E.C. van Dorp (1872 – 1945) de eerste vrouwelijke econoom van Nederland

*Martin Fase*¹

Dit artikel gaat over dr. E.C. van Dorp die vaak wordt beschouwd als de eerste vrouwelijke econoom van Nederland. Ze was deelnemer aan het economisch debat van haar tijd en vruchtbaar publiciste. Maar ze was ook op andere maatschappelijke terreinen actief; zo was ze voor de vrijzinnig liberalen lid van de Tweede Kamer. Naast haar vele geschriften gaat in deze bijdrage de aandacht in het bijzonder uit naar haar monografie over de kapitaaltheorie en lonen. Dit boek lijkt een breuk in het toenmalige traditionele Nederlandse economische denken.

1 Inleiding

De afdeling wetenschappelijk onderzoek en econometrie van De Nederlandsche Bank had eind vorige eeuw een galerij met portretten van toonaangevende economen uit het verleden. Daaronder bevonden zich twee vrouwen. De oudste van hen was Mary Paley Marshall (1850-1944), de echtgenote van Alfred Marshall (1842-1924). Zij was auteur van een belangrijke economische monografie die haar man volgens zijn biograaf Groenewegen (1995) deels met vrucht en haar instemming verwerkte in eigen werk. De andere econome in de fotogalerij was Elisabeth C. van Dorp (1872-1945). Zij was de eerste vrouwelijke econoom in Nederland en een prominent auteur. Over haar gaat dit opstel. Het schenkt aandacht aan een aantal van haar publicaties en in het bijzonder aan haar Engelstalige monografie over de kapitaaltheorie alsmede de beloning van arbeid en kapitaal. Dit boek zag het licht in 1937 en droeg ze op aan haar moeder. Het vormde het slot van haar verrassende wetenschappelijke loopbaan. Voor de verschijning ervan had ze zich al buiten ons land gevestigd en was ze een outsider geworden die de toenmalige economische orthodoxie van de Oostenrijkse school had ingeruild voor een meer heterodoxe economische zienswijze. Deze had wortels in de klassieke traditie van Ricardo en Marx.

2 De persoon Lizzy van Dorp

Jeugd en vormingsjaren Elisabeth Carolina -voor intimi Lizzy- van Dorp werd op 5 september 1872 geboren in Arnhem in een welgesteld Remonstrants milieu. Ze was de dochter van Gerard Theophilus van Dorp (1828-1886) en van Adriana Elisabeth van Dam (1847-1935). Ze had een jongere broer, de chemicus Gerard C.A. (1873-1964). Haar vader

¹ Gaarne betuig ik mijn dank aan dr. J. Mooij, auteur van de geschiedenis van de KVS en bedrijfshistoricus van de Rabobank, voor haar commentaar op een eerdere versie van dit artikel.

was aanvankelijk kandidaat-notaris en zelfstandig gevestigd vermogensbeheerder, maar stichtte nadien het succesvolle drukkerij- uitgeversbedrijf Van Dorp & Co te Semarang op Java. Na de Middelbare Meisjesschool (MMS) in haar geboortestad, deed ze in 1893 het staatsexamen gymnasium om vervolgens rechten te gaan studeren in Leiden. Deze studie sloot ze in 1901 af met het doctoraalexamen. In 1903 volgde een promotie op een juridisch onderwerp waarna ze zich vestigde als advocaat en procureur in Den Haag. Daarmee was ze de eerste vrouwelijke juriste in ons land en kreeg landelijke bekendheid toen ze in 1905 optrad als procureur voor de Hoge Raad. De advocaat-generaal uitte toen openlijk zijn twijfel over de vraag of zij als vrouw iets kon toevoegen aan de rechtspraak, een opmerking die ze volgens de overlevering overigens in stijl en hooghartig negeerde.

Naast haar advocatenpraktijk die ze tot 1915 aanhield en in het bijzonder familierecht en kindbescherming betrof, was ze actief als bestuurslid van *Pro Juventute* en later ook van de Nederlandse Protestantenvbond. Eerder in haar studententijd was ze de eerste voorzitter van de in 1900 opgerichte Bond van Vrouwelijke Studenten te Leiden. In deze tijd leerde ze ook de hoogleraars- en ministerszoon G. Vissering kennen met wie ze een heftige liefdesrelatie kreeg. Die liep uiteindelijk op niets uit, omdat Vissering reeds getrouwd was en niet wilde scheiden. Deze affaire veroorzaakte een diepe crisis in haar bestaan die ze echter te boven kwam door studieuze arbeid en steun van goede vrienden (Van Steen, 2007). Een van hen was de Amsterdamse society-portretschilderes Thérèse Schwartz. Deze zou haar later een aantal malen portretteren, o.a. in een dubbelportret met haar moeder uit 1905. De stukgelopen relatie met Vissering, die van 1913 tot 1931 president van de Nederlandsche Bank was, werd wel de opmaat voor haar opvallende wetenschappelijke loopbaan en brede maatschappelijke inzet. Ze zou ongehuwd blijven en naar de gewoonte van die tijd door het leven gaan als mejuffrouw van Dorp. In 1915 keerde zij de advocatuur de rug toe, verliet Den Haag en richtte zich op andere zaken, zoals economie.

Werkzaamheden als econome In 1915 koos ze met haar moeder domicilie in Bloemendaal. Hier zou ze een groot deel van de rest haar verdere leven blijven wonen. Ze kreeg landelijke bekendheid omdat ze op vele fronten actief was. Van Dorp was niet alleen de eerste vrouwelijke jurist maar ook de eerste econome, werd in 1915 de tot dusver enige vrouwelijke redacteur van *De Economist* en gedurende 1922-1925 was ze de eerste vrouwelijke fractieleider in de Tweede Kamer en wel voor de liberale Vrijheidsbond. Voor deze 'eenmansfractie' bezette ze de zetel van de bejaarde S. van Houten. Maar vooral bleef ze ook een actief publiciste op verschillende terreinen. Zo roerde ze zich in het monetaire debat van die dagen. Verder was ze, evenals haar moeder, nauw betrokken bij de Vereeniging voor Vrouwenkiesrecht, waarvoor ze een aantal internationale congressen bijwoonde. In dat verband schreef ze gedurende 1907-1917 regelmatig in *De Ploeger* over de politieke rol van de vrouw en de noodzaak tot ontplooiing van meisjes na het verlaten van de lagere school. Opmerkelijk in die context is dat ze in 1919-1922 docente economie werd op de MMS in Bloemendaal. Overigens was ze van mening dat versterking van de positie van de vrouw niet ten koste mocht gaan van het gezinsleven. Dat beschouwde ze als de hoeksteen van de maatschappij. Ze had dan ook niets op met wat ze spottend noemde

het damesfeminisme. Dat was in haar ogen een elitair gedoe en pure luxe van de hogere standen. Aldus werd ze boegbeeld van een rationeel en ideologisch neutraal feminisme dat zich pragmatisch richtte op de praktijk van alledag. Deelname van vrouwen aan het arbeidsproces zag ze in haar tijd dan ook niet als blijk van emancipatie. Dat was in haar zienswijze meestal bittere noodzaak, omdat het arbeidsloon van hun mannen ontoereikend was om een gezin fatsoenlijk te onderhouden. Ze bepleitte daarom een wettelijke regeling die het voordeel van een hogere arbeidsproductiviteit mede ten goede zou laten komen aan de arbeider.

Maatschappelijke dienstverlening Zoals reeds vermeld was ze actief in een aantal maatschappelijke organisaties en schreef ze over tal van sociale vraagstukken waaronder ook sociaaleconomische. Zo bracht ze in 1910 een preadvies uit voor de Vereniging voor de Staathuishoudkunde en Statistiek over de maatschappelijke betekenis van de arbeid door de gehuwde vrouw. Daarin keerde ze zich tegen degenen die deelname van de vrouw aan het arbeidsproces zagen als emancipatie van de vrouw. Enige jaren later kwam ze op dit onderwerp terug met haar beschouwing over de ongelijke beloning van mannen en vrouwen die volgens haar alleen was te rechtvaardigen door verschillen in arbeidsproductiviteit maar niet door geslacht (Van Dorp, 1912). Tussen 1907 en 1917 publiceerde ze met enige regelmaat over dit soort onderwerpen in *De Ploeger*. Dit was het tijdschrift van de Nederlandsche Bond voor Vrouwenkiesrecht waarvan ze in 1907 een van de oprichters was. Deze club legde de nadruk op de politieke rol van de vrouw maar was van gematigd feministische signatuur.

Vanaf 1915 kregen vooral sociaal-economische vraagstukken haar aandacht. Het eerste voorbeeld hiervan is haar opstel uit 1916 over nieuwe ontwikkelingen in de geldtheorie. In dit artikel kiest ze voor het nominalisme en verwerpt ze de opvatting die het wezen van het geld zoekt bij de metaalinhoud. Ze ziet het wezen van het geld bij de sociale functie ervan als algemeen aanvaard ruilmiddel in het maatschappelijk verkeer. Van Dorp kwalificeert het verschil tussen nominalisten en metalisten, zoals de deelnemers aan dit debat destijds werden genoemd, als een woordenspel en opgeblazen theorie zonder praktisch belang (Van Dorp, 1916, 1919). Ook nam ze deel aan het toenmalige wisselkoersdebat met pleidooien voor herstel van de goudenstandaard en in die context over de grondslagen van de wisselkoersvorming. Zo bestreed ze in 1918 de betalingsbalanstheorie, omdat die de invloed van het prijspeil op in- en uitvoer veronachtzaamde (Van Dorp, 1918). Om die reden zocht ze de verklaring voor de hoogte van de wisselkoers bij de relatieve prijsverschillen tussen binnen- en buitenland. Daarmee verdedigde zij in feite de koopkrachtpariteitentheorie voor de verklaring van de wisselkoers met het buitenland. Hierin vond ze een medestander in de Zweedse econoom Cassel (1918) die eerder soortgelijke opvattingen had verkondigd. In deze tijd hield ze in *De Economist* uit 1922 ook een principieel pleidooi voor vrijhandel, omdat die goed zou zijn voor de mondiale en nationale welvaart. In dat licht schonk ze in 1927 heel summier ook aandacht aan de plaatsing van buitenlandse leningen op de Nederlandse kapitaalmarkt (Van Dorp, 1927). In dezelfde geest betoogde ze enige jaren later in *Weltwirtschaftliches Archiv* nogmaals dat

handelsbelemmeringen de nationale belangen zouden schaden en protectionisme uit welvaartsoogpunt daarom volstrekt onwenselijk en uit den boze was (Van Dorp, 1929a).

Academische loopbaan Intussen was ze vanaf 1919 privaatdocent economie in de juridische faculteit van de universiteit in Utrecht. Dit ambt aanvaardde ze met een openbare les over de praktische betekenis van de theoretische economie (Van Dorp, 1919). Ze betoogde in dat verband heel verrassend dat in de academische vorming tot econoom een veel te geringe plaats was ingeruimd voor de wiskunde. Het belang hiervan achtte zij onweerlegbaar en essentieel voor de economische vorming van de student (zie haar notitie uit 1923 aangehaald door Mooij, 1994, p.106).

Begin jaren twintig solliciteerde ze naar een hoogleraarsfunctie in de staathuishoudkunde op de Landbouw Hogeschool van Wageningen, maar de CHU gezinde minister van landbouw, H.A. van IJsselsteyn, weigerde de voordracht van curatoren tot benoeming van een “strijdlustige juffrouw” als hoogleraar te bekrachtigen (Fase, 1994a). Dit moet een grote teleurstelling voor haar zijn geweest en de houding van de minister stond vermoedelijk niet helemaal los van haar visie op de grondrente, die toen omstreden en politiek gevoelig lag in agrarische kringen. Onverdroten ging ze echter voort met haar academische arbeid en publiceren.

In 1929 schreef ze bijvoorbeeld een preadvies voor de Vereniging voor Staathuishoudkunde en Statistiek waarvan ze tevens bestuurslid was. Het ging over het wezen der prijsstabilisatie en de wenselijkheid ervan als doelstelling van de geldpolitiek. In haar betoog stelde Van Dorp (1929b) onder meer dat de banken wegens hun geldscheppend vermogen mede verantwoordelijk zijn voor de conjunctuurbeweging en de hoogte van het prijspeil. Interessant bijproduct van het debat in dit verband was de stelling van de jonge Rotterdamse geldtheoreticus J.G. Koopmans dat de doelstelling van het monetaire beleid niet zo zeer prijsstabiliteit zou moeten zijn maar geldneutraliteit. Deze stellingname werd het begin van wat later het Nederlandse monetarisme werd genoemd dat decennialang in ons land zijn invloed in het monetaire denken op het feitelijke monetaire beleid deed gelden (Fase, 1992; 1994b). Van Dorp hield zich echter afzijdig van dit overwegend theoretische doch belangrijke monetaire debat. Haar belangstelling ging toen vooral uit naar de verklaring van de werkloosheid als gevolg van de depressie van 1929. Over dit onderwerp verscheen van haar hand sindsdien een reeks van publicaties waaronder in 1937 haar verrassende monografie.

3 Invloed van de Grote Depressie op Van Dorp's economisch denken

Verklaring depressie Vanaf 1933 besteedt Van Dorp in een reeks van geschriften aandacht aan de verklaring van de Grote Depressie van 1929 met zijn massale werkloosheid. Daarin keerde zij zich tegen de toenmalige hoofdstroom in het Nederlandse economisch denken, die de Oostenrijkse kapitaal- en verdelingstheorie als grondslag van de waarde en

prijsvorming beschouwde. Die bood in haar zienswijze echter geen verklaring en oplossing voor een weg uit deze economische crisis met zijn massale werkloosheid. Die beliep in 1933 ongeveer 25% van de beroepsbevolking wat zij kwalificeerde als “een geesel van onze maatschappij” (Van Dorp, 1933b, p.1). De oorzaak zoekt ze bij het gevoerde handelsbeleid en te hoge reële lonen. Met die conclusie, die inging tegen de Oostenrijkse verdelingsleer, vervreemde zij zich van de hoofdstroom in het Nederlandse economische denken. Hiervan was de Utrechtse hoogleraar C.A. Verrijn Stuart de voornaamste vertegenwoordiger. Met haar standpunt maakte ze als het ware een leerstellige salto mortale met een afwijkende economische visie. Die hield in dat loonpolitiek onverenigbaar is met de kapitalistische werkwijze van haar dagen. Want dat stelsel is als een fijn bewerkte machinerie. Tussen haar raderen had men als het ware een stok gestoken met als gevolg de ontzettende werkloosheid. Nominale loondaling is in haar visie de aangewezen weg om weer werkgelegenheid te krijgen. Want die zou leiden tot opname van werklozen door bedrijven. Dit ontbreken van vrije loonvorming en aanpassing aan de feitelijke economische omstandigheden hadden volgens Van Dorp geleid tot verstarring. De verstarring tezamen met de beschermende handelspolitiek waren de oorzaak van de rampzalige economische crisis van toen. Dit debat werd gevoerd met een ongewone polemische felheid in de woordkeuze van haar toenmalige geschriften en niet alleen onder economen. Een fraaie illustratie daarvan biedt het boekje van vakbondsbestuurder Henri Polak (1933). Dat was een bundeling van een reeks kritische beschouwingen met als veelzeggende ondertitel het bankroet der tegenwoordige sociale politiek. Deze artikelen verschenen in *Weekblad van de Algemeenen Nederlandschen Diamantbewerdersbond* en beoogden Van Dorps uitval tegen de arbeidersklasse te pareren. Maar haar uitval was breder en richtte zich ook tegen de heersende economische leer van de Oostenrijkse school in ons land die de vrije markt verdedigde als ultieme oplossing voor het werkloosheidsvraagstuk. Van Dorp voelde echter ook oprechte bekommernis voor de welvaart van de arbeider. Zij keerde zich dan ook af van bepaalde opvattingen van de Nederlandse variant van de Oostenrijkse school over de rentevorming en de betekenis van de ondernemingswinst. Een voorzichtige voorbode hiervan was haar bijdrage aan het vriendenboek uit 1931 voor haar voormalige Utrechtse collega C.A. Verrijn Stuart.

Deze Verrijn Stuart was volgens Zuidema (1987) toen de voornaamste verdediger van de Oostenrijkse school in Nederland en het mikpunt van haar aanval.² Hij had deze leer met een overwegend micro-economische invalshoek, onder meer uitgedragen in zijn destijds veel gebruikte handboek alsmede op zijn Utrechtse colleges.

² Coenraad Alexander Verrijn Stuart (1865-1946) werd in 1899 de eerste directeur van het toen tot stand gekomen Centraal Bureau voor de Statistiek. In 1906 verwisselde hij deze post voor de hoogleraarsfunctie staathuishoudkunde in Delft om vervolgens in 1909 hoogleraar staathuishoudkunde en statistiek te worden in de juridische faculteit van de Rijksuniversiteit Groningen. In 1917 aanvaardde hij een benoeming in Utrecht met dezelfde leeropdracht. Hier zou hij tot zijn emeritaat in 1934 blijven. De invloedrijke monetaire econoom en bankier G.M. Verrijn Stuart (1893-1969) was zijn zoon. Zuidema (1987) verschaft een nagenoeg compleet overzicht van de publicaties van C.A. Verrijn Stuart.

Andere zienswijze dan de Oostenrijkse Als alternatieve benadering voor de Oostenrijkse leer ontwikkelde Van Dorp een theorie met als grondslag de meerwaarde of surplus-benadering van de klassieke economen inclusief Karl Marx. De klassieke economen gebruikten de idee van een loonfonds als centraal beginsel bij de verdeling van de totale productie. Van Dorp zocht een uitweg uit de depressie aan de hand van deze klassieke inzichten. Plasmeijer en Haan (1992) spreken zelfs van haar offensief tegen de heersende leer en onderdelen van de Oostenrijkse school. Haar geschriften in dit verband, waaronder een in de beginjaren dertig door *De Economist* afgewezen opstel, later gepubliceerd als brochure met een discussie over “Van Genechten’s Zonderlinge ondernemer en de meerwaarde”, leidde in 1937 tot haar magnum opus getiteld: *A simple theory of capital, wages and profit or loss*. Deze monografie met programmatische subtitel “a new and social approach to the problem of economic distribution”, schreef ze in Cambridge waar ze vanaf 1935 tot 1939 na haar vertrek uit Nederland was gaan wonen.

4 A simple theory of capital, wages and profit (1937)

Kleinere publicaties ter voorbereiding monografie Dit boek, dat werd voorafgegaan door een aantal kleinere Nederlandstalige publicaties die ze sinds 1933 het licht had laten zien, is een uitgewerkte versie en samenvatting van haar zienswijze op de volkshuishouding. In deze niet gemakkelijk leesbare geschreven studie neemt ze afstand van de Oostenrijkse School, die lange tijd haar eigen wetenschappelijk credo vormde. Hoofdt thema in de monografie is de wenselijke bestrijding van de grote werkloosheid, veroorzaakt door de Grote Depressie van 1929. Hiervoor verwierp ze het klassieke gedachtengoed van de Oostenrijkse School met haar ongehinderde prijsvorming en omwegproductie als centraal aandachtspunt. Haar voorstel was, zoals gezegd, de meerwaarde of surplus-benadering van de klassieke economen en Marx als uitgangspunt van een andere analyse om de dynamiek van het kapitalisme in beeld te brengen. Ze onderscheidde daartoe twee sociale klassen naar het voorbeeld van de Poolse econoom Kalecki.³ Enerzijds zijn dat de kapitalisten die winst maken en sparen. Anderzijds is er de klasse van de arbeiders die de lonen ontvangen en geheel besteden aan consumptie. Kalecki vraagt zich vervolgens af wat er zal gebeuren wanneer de kapitalisten de winstvoet verhogen en dus het loon verlagen. Hij laat zien dat dit resulteert in een enorme inkomensdaling en massale werkloosheid. Bedacht moet worden dat ten tijde van Kalecki’s analyse de macro-economische ideeën van Keynes nog nauwelijks bekend waren en de economische redeneringen overwegend micro-economische van aard waren. Dat was ook kenmerkend voor de Oostenrijkse School.

Bestrijding oude leer en intellectueel isolement De felheid waarmee Van Dorp haar nieuwe opvattingen naar voren bracht en de oude leer bestreed was ongewoon. Dit isoleerde haar vermoedelijk van haar vakgenoten. Dientengevolge werd ze van een

³ Over deze aanpak van Kalecki, zie Landreth en Colander (1994, p. 470) en Plasmeijer (1998).

gerespecteerd beoefenaar van de economie in ons land, om met Plasmeijer en Haan te spreken, de risee van het Hollandse economenland. Mogelijk is dat zelfs een van haar overwegingen geweest om in 1935 haar heil te zoeken buiten ons land. Maar zeker weten doen we dat niet. Wat we wel weten is dat ze na publicatie van haar boek een aantal grote reizen maakte. Zo komt in een bericht uit het Soerabaijasch handelsblad van 8 september 1936 haar naam voor op een passagierslijst van een lijnboot die voer naar Genua, Villefranche, Palma, Algiers, Southampton en Amsterdam. In 1939 ging ze naar o.a. Turkije en Java. In Turkije was ze eind 1939 enige tijd de gast van de geoloog en Nederlandse ambassadeur in Ankara, dr. Ph. C. Visser (1882-1950). Diens vrouw, met wie ze bevriend was geweest, was kort tevoren gestorven. Vervolgens reisde ze in 1940 via Istanbul door naar Java waar ze de bijna een eeuw eerder door haar vader gestichte bedrijven in Semarang bezocht. Dit had ongetwijfeld ook te maken met haar financiële belangen in dit familiebedrijf. Bovendien vervulde ze aan de Technische Hogeschool van Bandung een docentschap economie. Dit eindigde noodgedwongen toen ze in 1941 met vele andere Nederlanders werd geïnterneerd door de Japanse bezetter.

Strekking monografie Haar monografie biedt een kritische en soms gedetailleerde tekstanalyse van het werk van Böhm-Bawerk en diens volgelingen. Het is deels een literatuurstudie maar ook een systematische samenvatting van haar eerder in het Nederlands verschenen analyses van de depressie uit de jaren dertig. Centraal aandachtspunt daarbij is de omwegproductie en de daardoor mogelijke grotere productiviteit. Die is volgens Van Dorp twijfelachtig wat gevolgen heeft voor de geldrente en de betekenis van de rentetheorie van de Oostenrijkse School. Volgens Van Dorp gaat dat ten koste van het werkelijkheidsgehalte van de agiotheorie van Böhm-Bawerk. Deze leer telt bovendien volgens haar uiteenzettingen een aantal tegenstrijdige elementen die de logische zwakte in dit kroonjuweel van Böhm-Bawerks denken aan het licht brengen. Ze verwierp in haar studie zijn leer dan ook grotendeels. Hierover had ze overigens reeds eerder in een aantal geschriften haar twijfels geuit (Van Dorp, 1931, 1933a). Wel hield ze een pleidooi voor Böhm-Bawerks loonfondstheorie, want die liet ruimte voor een overtuigende kapitaalrenteleer ter verklaring van de werkloosheid.

In deze context schonk ze nadere aandacht aan het monetaire gedachtengoed van Keynes en ging ze kort in op diens net verschenen *General Theory* als alternatieve hypothese. Erg enthousiast hiervoor toont ze zich weliswaar niet, want ze krijgt geen stevige grip op Keynes' begripsvorming. Die vindt ze verwarrend. Daarin stond ze in 1936 overigens niet alleen want Keynes' boek vergde veel uitleg en verduidelijking.⁴ Dat gold trouwens ook voor haar eigen monografie uit 1937 die in de Nederlandse vakliteratuur nauwelijks aandacht kreeg van vakgenoten.

⁴ Een vroeg voorbeeld van deze nadere uitleg bood Dillard (1948) dat talloze herdrukken kreeg. Ook Hansen (1953) gaf een voorbeeldige exegese. Voortreffelijk is ook de uitleg door Klein (1952), een pionier in de macro-econometrie.

5 Een drietal commentaren in de vaktijdschriften

Haar boek lokte bij publicatie een tweetal recensies uit en vele jaren later in 1992 ook nog een interessante nadere wiskundig ingeklede analyse haar theorie.

Beschouwer nr. 1 In 1937 schreef K.E. Boulding in een sympathieke bespreking: “Miss van Dorp has written a lively and interesting book. Her conclusions may not commend themselves to everyone but it is as pleasant as it is unusual to find a book in these days in which it is at least reasonably clear what the author means.” Even verder merkt deze recensent op dat het boek niet altijd bevredigend is omdat het soms weinig systematisch is opgezet en nogal polemisch van toon is. Boulding kan het niettemin toch wel waarderen, al deelt hij haar zienswijze niet steeds.

Beschouwer nr. 2 Een andere recensent E. Lundberg (1938) maakte het kort en schreef dat Van Dorp de indruk wil wekken een nieuwe theorie van rente en lonen te presenteren. Volgens Lundberg is dat echter geenszins het geval en geeft ze uitsluitend een catalogus van misvattingen en fouten in de theorieën van gerenommeerde auteurs vanaf Böhm Bawerk en Marshall tot Hayek en Keynes toe met en passant ook nog Irving Fisher. De vlijt die ze daarmee tentoonspreidt verdient volgens Lundberg bewondering. Als overzicht is het boek naar zijn oordeel echter zeer onbevredigend en rommelig. Een grondiger onderzoek van Wicksells uit 1898 stammende klassieke periode-analyse zou, zo concludeert Lundberg, de studie door Van Dorp zeker ten goede zijn gekomen en een vollediger beeld hebben opgeleverd. Kortom, Lundberg toont zich weinig enthousiast voor haar boek.

Beschouwer nr. 3 In een belangwekkende analyse doen Plasmeijer en Haan (1992) een poging de gedachtegang in haar monografie met een wiskundig model te reconstrueren. Dit is een verdienstelijke poging de verbale redenering door Van Dorp algebraïsch te formaliseren. Hun reconstructie laat zien dat haar gedachtegang een variant oplevert van Kalecki's zienswijze dat de winstvoet mede wordt bepaald door de consumptieneiging van de ondernemers. Dat impliceert volgens deze auteurs dat er geen eenduidige relatie bestaat tussen kapitaalintensiteit en beloningsverhoudingen, wat kern was van het klassieke denken. Het zichtbaar maken hiervan achtten Plasmeijer & Haan een verdienste van haar monografie, ondanks de soms evidente tekortkomingen ervan.

Overlijden Van Dorp overleed op 6 september 1945 in de ziekenzaal van het vrouwenkamp Banjoe Biroe in Nederlands-Indië aan de gevolgen van uitputting. Dit was kort na de Japanse capitulatie van medio augustus en daags na haar 73ste verjaardag. Haar overlijden bleef niet onopgemerkt. Het *Algemeen Indisch Dagblad: De Preangerbode* wijdde op 11 januari 1946 een *in memoriam* aan haar. Dat vermeldde dat ze voor vele jonge vrouwen in het kamp een [lichtend](#) voorbeeld was geweest terwijl ze zich omringde met haar weinige persoonlijke spulletjes. Sympathiek en verrassend in dit krantenbericht is ook de vermelding van haar Kamerlidmaatschap uit 1922-1925, dus twintig jaar na dato.

Als econoom was ze een heel verdienstelijk auteur met vaak oorspronkelijke ideeën en frisse wetenschappelijke scherpte. De poging van J. Tinbergen in 1936 om met een econometrische benadering het debat over het meeste verkieslijke beleid te beslechten, door Mooij (1994, p. 142) als een preadvies van historische betekenis aangemerkt, was echter niet aan haar besteed. Wel roerde ze zich in het debat.⁵

Haar laatste publicatie verscheen net als haar monografie eveneens in 1937. Deze betrof een politiek pamflet dat waarschuwde tegen de gevaren van totalitaire regimens die toen in opkomst waren. Haar waarschuwing lokte echter geen noemenswaardige discussie uit. Op merkkelijk is de parallel met Hayeks *Road to Serfdom* uit 1944 dat een duidelijke keuze voor een kleine overheid maakte en democratie met economische vrijheid. Intussen is Van Dorp als econoom en politica thans nagenoeg vergeten in de geschiedenis van het economisch denken. Dit artikel wil haar uit deze vergetelheid halen, omdat ze interessant is geweest. Want, zoals betoogd in Fase (2016), biedt kennisneming van de geschiedenis van het economisch denken vaak een mogelijkheid eigen inzichten te relativieren. En dat kan vruchtbaar zijn in de eigentijdse beleidsdiscussie.

Auteur

Martin M.G. Fase (e-mail: mmg.fase@planet.nl) is emeritus-hoogleraar monetaire economie op de UvA en was tot 2002 tevens onderdirecteur van De Nederlandsche Bank verantwoordelijk voor economisch-monetair onderzoek en econometrie.

Literatuur

- Boulding, K.E., 1937, *The Economic Journal*, vol.47: 522-524.
- Cassel, G., 1918, Abnormal deviations in international exchanges, *The Economic Journal*, vol.28,112, 413-415.
- Daal, J. van en A. Heertje, red., 1992, *Economic thought in the Netherlands:1650-1950*, Avebury, Aldershot.
- Dillard, D., 1948, *The economics of J.M. Keynes*, Prentice-Hall, New York.
- Dorp, E.C. van, 1912, Het vraagstuk van het ongelijke loon voor mannen en vrouwen, *De Ploeger*, vol. 5: 51-52.
- Dorp, E.C. van, 1916, Iets over nieuwere geldtheoriën, in: *Sociaal-economische opstellen aangeboden aan H.B. Greven*, Erven F. Bohn, Haarlem, 59-79.

⁵ Van Dorp betoogt in haar opmerkingen bij het preadvies van Tinbergen dat “een enkelen keer “ wel een “amusant puntje staat in het tabellenbetoog van prof. Tinbergen”. In dat verband stelde ze, niet zonder humor, de retorische vraag wat werelduitvoer waarvan in het preadvies spreekt, is en of dat uitvoer naar Mars betreft. Overigens moet dit ook het onwennig taalgebruik zijn geweest; thans spreken we van wereldhandel. Zie voor Tinbergens benadering (Fase, 2019). Anders dan de zuiver verbale behandeling door Van Dorp uit 1938 concludeerde Tinbergen in 1936 dat wisselkoersaanpassing effectiever is dan kostenaanpassing om de werkloosheid te bestrijden. Eigenlijk tekent zich hier de scheidslijn af tussen de toen gangbare micro-economische benadering en de opkomende macro-economische.

- Dorp, E.C. van, 1918, De wisselkoersen, *De Economist*, vol.66: 357-369; 536-548.
- Dorp, E.C. van, 1919, *De praktische beteekenis der theoretische economie*, Erven F. Bohn, Haarlem.
- Dorp, E.C. van, 1922, Vrijhandel, wisselkoersen en de gouden standaard, *De Economist*, vol. 71:, 69-82.
- Dorp, E.C. van, 1927, Plaatsing van buitenlandse leeningen in Nederland, *Economisch-Statistische Berichten*, vol. 12: 793-796.
- Dorp, E.C. van, 1929a, Die Freiheitsgedanke in der Welt nach dem Kriege, *Weltwirtschaftliches Archiv*, vol. 30(2): 212-240.
- Dorp, E.C. van, 1929b, Het wezen der prijsstabilisatie, hare wenschelijkheid en mogelijkheid, *Pre-adviezen Vereeniging voor de staathuishoudkunde en de statistiek*, Nijhoff, 's-Gravenhage, 1-70.
- Dorp, E.C. van, 1931, De consequentie van Böhm Bawerk's loonfondstheorie, in: *Economische opstellen aan geboden aan prof. dr. C.A. Verrijn Stuart*, Erven F. Bohn, Haarlem, 27-54.
- Dorp, E.C. van, 1933a, *Het renteraadsel*, Kemmink & Zn, Utrecht.
- Dorp, E.C. van, 1933b, *De weg uit de werkloosheid volgens een nieuwe leer van loon en rente*, Erven F. Bohn, Haarlem.
- Dorp, E.C. van, 1934, *Dr. Van Genechten's zonderlinge ondernemer en de meerwaarde*, Tjeenk Willink, Haarlem.
- Dorp, E.C. van, 1937a, *A simple theory of capital, wages and profit or loss*, King, London.
- Dorp, E.C. van, 1937b, *Noch communisme noch dictatuur, een staatkundig voorstel*, Erven F. Bohn, Haarlem.
- Fase, M.M.G., 1987a, Het voorportaal van het Nederlandse monetarisme, in: A.Knoester (red.), *Lessen uit het verleden*, Stenfert Kroese, Leiden/ Antwerpen, 133-153.
- Fase, M.M.G., 1987b, Het monetaire denken in Nederland gedurende het interbellum: de geldpolitieke denkbeelden van G.M. Verrijn Stuart en J.G. Koopmans, in A.J.Vermaat et al., 205-238.
- Fase, M.M.G., 1992, A century of monetary thought in The Netherlands, in: J. van Daal et al., 145-181.
- Fase, M.M.G., 1994a, Dr. E.C. van Dorp (1872-1945): suffragette en eerste Nederlandse econome, *Biografisch Woordenboek van Nederland*, deel IV, 's-Gravenhage, 114-116.
- Fase, M.M.G., 1994b, Rise and demise of Dutch monetarism: the Schumpeter-Koopmans-Holtrop connection, *History of Political Economy*, vol.26: 21-38.
- Fase, M.M.G., 2017, Dr. Lizzy van Dorp (1872-1945): eerste vrouwelijke jurist en econoom, *Ons Bloemendaal*, vol. 41(2): 11-15.
- Fase, M.M.G., 2016, Investeer in geschiedenis economisch denken, *Me Judice*, 19 februari.
- Fase, M.M.G., 2019, Vijftig jaar Nobelprijs economie: de macro modellen van Tinbergen en het monetaire gezichtspunt, *TPEdigitaal*, vol. 13(1):100-110.
- Groenewegen, P., 1995, *A soaring eagle: Alfred Marshall 1842-1924*, Edward Elgar, Aldershot.
- Hansen, A.H., 1953, *A guide to Keynes*, McGraw-Hill, New York etc.
- Klein, 1952, *The Keynesian revolution*, McGraw-Hill, New York etc.
- Landreth, H. en C. Colander, 1994, *History of economic thought*, Houghton Mifflin, Boston etc.
- Lundberg, E., 1938, *Weltwirtschaftliches Archiv*, vol.39: 176.
- Mooij, J, 1994, *Denken over welvaart: Koninklijke Vereniging voor de Staathuishoudkunde 1849-1994*, Lemma, Utrecht.
- Plasmeijer, H.W., 1998, Elisabeth Caroline van Dorp (1872-1945), in: W.J. Samuels (red.), *European economists of the early 20th century*, Cheltenham, 306-330.
- Plasmeijer, H.W. en M. Haan, 1992, Via von Böhm-Bawerk terug naar de klassieken: over de campagne van mevr. E.C. van Dorp in de jaren dertig, *Tijdschrift voor Politieke Economie*, vol. 14(4): 2-46.
- Polak, H., 1933, *Het bankroet*, N.V. Ontwikkeling, Amsterdam.

- Steen, A. van, 2007, De dagboeken (1893-1900) van Lizzy van Dorp, in: *Jaarboek Dirk van Eck*, 221-271.
- Vermaat, A.J., J.J. Klant en J.R. Zuidema, red., 1987, *Van liberalisten tot instrumentalisten: anderhalve eeuw economisch denken in Nederland*, Stenfert Kroese, Leiden/Antwerpen.
- Zuidema, J.R., 1987, C.A. Verrijn Stuart: vertegenwoordiger van de Oostenrijkse School in Nederland, in: A.J. Vermaat et al., 117-139.